

„Slovanská bádání“ a etnografie v Protektorátu Čechy a Morava

Doc. Petr Lozoviuk, Ph.D.

Katedra antropologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity, Sedláčkova 15,
306 14 Plzeň
lozoviuk@ksa.zcu.cz

Úvodem

Dějiny české etnografie v období okupace patří mezi dlouhodobě zanedbávaná témata. Výraznější měrou se tato kapitola oborové historie dostala do oblasti badatelského zájmu teprve až v nedávné době.¹ I přesto stále převládá představa, že uzavření českých vysokých škol se prakticky rovnalo zastavení téměř veškeré etnografické činnosti v českých zemích. Toto konstatování platí však jen v omezené míře, a zahrneme-li do domácí etnografické tradice i činnost českoněmeckých kolegů, pak se tento obraz dokonce radikálně promění.² Cílem předložené studie

1 Např. srov. SOUKUPOVÁ, Blanka: K problematice využívání a funkcí obrazu venkova, lidu, lidové kultury a národopisu během II. světové války. *Národopisný věstník* 33 (75), 2016, č. 1, s. 75–97; SOUKUPOVÁ Blanka: Způsoby využití a význam tzv. lidové kultury v české společnosti v protektorátu Čechy a Morava. In: Malý, Ivan a kol.: *Společnost a kultura v Českých zemích 1939–1949*. Praha: Národní muzeum, 2013, s. 289–290; SOUKUPOVÁ, Blanka: Protektorátní národopisné slavnosti, Národopisná Morava, Antonín Václavík a (ne)schopnost kritické reflexe klíčového úseku dějin našeho oboru. (Dodatek k předčasně ukončené diskusi v Národopisném věstníku). In: Soukupová, Blanka – Godula-Weclawowicz, Róza – Karpińska, Grażyna Ewa a kol.: *Národy – Města – Lidé – Slavnosti*. Urbánní studie 13. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2018, s. 43–81; SOUKUPOVÁ, Blanka: Antisemitismus krojovaných kolaborantů v kontextech protektorátní mytologie a propagandy. K aktivitě Národopisné Moravy. In: Pálka, Petr (ed.): *Židé a Morava XX*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 2014, s. 132–144; Polemika: PRACOVNÍCI Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity: Glosy k některým tezím v textu Blanky Soukupové K problematice využívání a funkcí obrazu venkova, lidu, lidové kultury a národopisu během II. světové války. *Národopisný věstník* 33 (75), 2016, č. 1, s. 98–112; WOITSCHOVÁ, Klára: „Národopisné oddělení jest chloubou našeho Muzea“. *Cesty muzejního národopisu v letech 1918–1938*. *Český lid* 105, 2018, č. 3, s. 285–324.

2 K dějinám českoněmecké etnografie tohoto období např. srov. ŠISLER, Stanislav: Vznik a formování nacistického „slovanského bádání“ v Praze v letech 1940–1943. *Český lid* 78, 1991, č. 4, s. 261–271; ŠISLER, Stanislav: Podíl německých studentů na národnostních výzkumech v období nacistické okupace. *Český lid* 71, 1984, č. 2, s. 102–103; LOZOVIUK, Petr: *Interethnik im Wissenschaftsprozess. Deutschsprachige Volkskunde in Böhmen und ihre gesellschaftlichen Auswirkungen*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2008; DRÁPALA, Daniel: Badatelské přesahy německojazyčného národopisu českých zemí třicátých a čtyřicátých let 20. století. *Národopisný věstník* 37 (79), 2020, č. 1, s. 5–29.

je poukázat na skutečnost, že v letech druhé světové války zažívala německojazyčná varianta disciplíny, ovšem pod diverzními dobovými označeními a v kombinaci s dalšími vědními obory, relativní badatelský a institucionální rozkvět. Etnografie byla pěstována jak v stávajících, tak v nově založených institucích. Rozvoj etnografických pracovišť a vzestup prestiže oboru však byl vykoupen jeho silnou ideologizací a politickou instrumentalizací. Tomuto aspektu dobového diskurzu bude v textu věnována prostřednictvím několika konkrétních příkladů zvláštní pozornost.

V letech 1938–1939 nastala v českých zemích zcela nová politická a státoprávní situace, která zasáhla do každodenního života prakticky všech obyvatel bývalé ČSR. Z hlediska vývoje etnografie lze konstatovat, že některá z etnografických pracovišť byla za nových politických podmínek postupně rušena, jiná procházela institucionální transformací, v několika případech došlo k založení pracovišť nových. Konkrétně lze v této souvislosti zmínit transformaci, kterou prošla Karlova univerzita, založení Nadace Reinharda Heydricha a Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu se sídlem v Liberci. Všechny zmiňované instituce byly navzájem propojeny, a to jak institucionálně, z hlediska tematického zaměření, metodologického a ideologického backgroundu, tak personálního zabezpečení.

Etnografická pracoviště v Protektorátu Čechy a Morava

Relativně záhy po vzniku Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 byla pražská *Německá univerzita*³ přeměněna na tzv. říšskou univerzitu. Formálně se tak stalo prostřednictvím „říšského dekretu“ z 2. srpna roku 1939. „Proměna“ pražské Německé univerzity na říšskou univerzitu kromě jiného znamenala přeformulování mnohých badatelských aktivit, a to jak pro oblast výzkumu, tak výuky. Z úhlu pohledu tohoto textu je zaznamenáníhodné, že tato nová akademická pracoviště měla věnovat zvláštní pozornost etnograficky zaměřenému zkoumání, byť se obvykle jednalo o interdisciplinárně pojatý výzkum. Zcela zvláštní pozornost byla v této souvislosti věnována tzv. Tschechenfrage, která byla nazírána v širěji formulovaném kontextu tzv. problematiky regermanizace českých zemí. Praha se jakožto sídlo nejstarší „německé univerzity a jakožto zenit intelektuální německé východní fronty“ měla stát centrem vědecké práce pro oblast jihovýchodní Evropy a zde žijících populací.⁴

3 Dekretem císaře Františka Josefa I. ze dne 11. dubna 1881 (s platností od roku 1882) byla pražská univerzita (Karl Ferdinands-Universität/Karlo-Ferdinandova univerzita) rozdělena na jednu univerzitu s německým a jednu s českým vyučovacím jazykem. Obě instituce poté používaly název Karlo-Ferdinandova universita ve své jazykové variantě. Německá univerzita získala v roce 1920 nový název „Německá univerzita“ a v letech 1939–1945 byla přejmenována na „Německou Karlovu univerzitu“ (Deutsche Karls-Universität). Srov. MÍŠKOVÁ, Alena: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*. Praha: Karolinum, 2002, s. 19.

4 ROTH, Karl Heinz: Heydrichs Professor. Historiographie des „Volkstums“ und der Massenvernichtungen: Der Fall Hans Joachim Beyer. In: Schöttler, Peter (ed.): *Geschichtsschreibung als Legitimationswissenschaft 1918–1945*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1997, s. 300.

Tyto politicky motivované změny ve fungování univerzity iniciovaly i změny strukturální, které se projevily v transformaci řady stávajících institutů a kateder do nových pracovišť a také v zakládání institutů zcela nových. Tato univerzitní pracoviště reformované Německé Karlovy univerzity se měla rozvíjet v úzkém sepětí s nově zakládanými badatelskými pracovišti, která vznikala mimo akademické prostředí.

V této souvislosti je nutné na předním místě zmínit „centrální vědeckou instituci nacionálněsocialistického režimu v Protektorátu Čechy a Morava“⁵ *Nadaci Reinharda Heydricha – říšskou nadaci pro vědecký výzkum v Praze* (Reinhard-Heydrich Stiftung – Reichsstiftung für wissenschaftliche Forschung in Prag), jak zněl její plný oficiální název.⁶ Nadace byla založena v červenci 1942, ale její instituty (bylo jich původně osm, od roku 1944 devět) začaly pracovat až v květnu následujícího roku. Další významné mimoakademické pracoviště, v němž byl pěstován etnografický výzkum, představoval *Sudetoněmecký ústav pro výzkum země a lidu* (Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung). Tato instituce svojí činností formálně navazovala na *Sudetoněmecký vlastivědný ústav* (Anstalt für sudetendeutsche Heimatforschung), který byl založen ještě hluboko v meziválečném období roku 1924. Za sídlo této organizace byl zvolen severočeský Liberec, který byl vybrán jakožto významné městské centrum českých Němců, od něhož se očekávalo, že se stane alternativou k (české) Praze, jejíž ústřední postavení pro sudetoněmecké akademické a vědecké společenství bylo německo-nacionalistickými kruhy opakovaně zpochybňováno.⁷ Činnost Sudetoněmeckého vlastivědného ústavu, ostatně jako řady dalších sudetoněmeckých institucí, byla ukončena v roce 1938,⁸ načež o rok později vznikla zmiňovaná nástupnická organizace, již za zcela nových společenských okolností a s pozměněným badatelským zaměřením.

Restrukturalizovaný institut byl podle vlastních stanov zamýšlen jako instituce, která se měla koncentrovat na výzkum „země a lidu“ Sudet a tím „povzbuzovat

5 NĚMEC, Jiří: Pražská věda mezi Alfredem Rosenbergem a Reinhardem Heydrichem. K prehistorii Říšské nadace Reinharda Heydricha pro vědecká bádání v Praze. *Studia Historica Brunensia* 58, 2011, č. 2, s. 85.

6 Historie a poslání této instituce bylo zpracováno německým badatelem WIEDEMANN, Andreas: *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung in Prag (1942–1945)*. Dresden: Hannah-Arendt-Institut für Totalitarismusforschung e. V., 2000. Z českých prací srov. NĚMEC, Jiří: Pražská věda mezi Alfredem Rosenbergem a Reinhardem Heydrichem. K prehistorii Říšské nadace Reinharda Heydricha pro vědecká bádání v Praze, c. d., s. 85–105.

7 Srov. MÍŠKOVÁ, Alena: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*, c. d., s. 21.

8 Po ovládnutí sudetoněmeckých institucí nacisté kupříkladu v rámci „glajchšaltizace“ zastavili vydávání „Sudetoněmeckého etnografického časopisu“ (Sudetendeutschen Zeitschrift für Volkskunde), místo něhož začal být od roku 1939 vydáván ideologicky silně kontaminovaný časopis s názvem „Deutsche Volksforschung in Böhmen und Mähren“. Zastaveno bylo i vydávání libereckého periodika „Karpathenland“.

a plánovitě rozvíjet vědeckou práci v říšské župě Sudety“.⁹ Teritoriální zaměření ústavu bylo ovšem záhy rozšířeno na celé území českých zemí a mezi kooperující instituce se tak záhy zařadily vedle administrativního aparátu Sudetské župy a Protektorátu zejména pražská univerzita a po svém založení i Nadace Reinharda Heydricha. Spolupráce byla rozvíjena i s některými říšskými institucemi a s akademickými institucemi v zahraničí, jako kupříkladu s karpatoněmeckým institutem v Kežmarku (Institut für Heimatforschung der Slowakeideutschen). V libereckém ústředí byl vedle vlastní specializované knihovny zřízen sudetoněmecký archiv a obrazový archiv, ve kterém byly deponovány vizuální dokumenty, týkající se zejména lidového oděvu a umění.¹⁰ Pobočka pro geologický výzkum byla umístěna ve Frýdku-Místku, zvláštní etnografické pracoviště bylo otevřeno v Chebu, kde bylo v roce 1940 za přispění etnografa Josefa Haniky otevřeno i nové etnografické muzeum. V samotném Liberci bylo v průběhu roku 1942 ještě založeno politologicky orientované detašované pracoviště.¹¹

„Kulturní atlas sudetských zemí“ v kontextu „slovanských bádání“

Z hlediska vnitřní struktury institut sestával z deseti odborných komisí, do jejichž činnosti se během první poloviny 40. let zapojilo na 176 řádných a 138 mimořádných členů.¹² Každá komise mohla čítat maximálně dvacet pět řádných členů, počet členů přispěvatelů byl oproti tomu neomezený. Mezi komisemi s etnograficky orientovanou tematikou lze zmínit: *Komisi pro výzkum prostoru a půdy* (Kommission für Raum- und Bodenforschung), *Komisi pro rasový a rodopisný výzkum* (Kommission für Rassen- und Sippenforschung) či *Komisi pro sídelní a jazykový výzkum* (Kommission für Siedlungs- und Sprachforschung). Z hlediska tematizace etnografické problematiky zaujímaly zcela zvláštní pozici dvě další komise, a sice *Slavistická komise* (Kommission für Slawenkunde) a *Etnografická komise* (Kommission für Volkskunde).

Mezi řádné členy posledně jmenované komise patřila řada předních sudetoněmeckých etnografů, kupříkladu Bruno Schier, Josef Hanika, Gustav Jungbauer, Alfred Karasek, Walter Kuhn či Emil Lehmann. V první fázi své existence byla činnost komise zaměřena na následující badatelské oblasti: studium lidové architektury včetně sídelních studií (Hausforschung), studium tradičního oděvu, lidových písní, folklórního podání, lidových zvyků a obyčejů, lidového umění a lidového práva.

9 Státní okresní archiv (dále SOKA) Liberec, fond Písemná pozůstalost dr. Ericha Gieracha. Dodatky: Úřady, organizace a spolky 1924–1943, kar. č. 17.

10 Tamtéž.

11 Srov. MÍŠKOVÁ, Alena: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*, c. d., s. 116.

12 WEGER, Tobias: Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung Reichenberg. In: Haar, Ingo – Fahlbusch, Michael (eds.): *Handbuch der völkischen Wissenschaften. Personen – Institutionen – Forschungsprogramme – Stiftungen*. München: De Gruyter Saur, 2008, s. 687.

Ke všem těmto odvětvím lidové kultury měly být shromažďovány etnografické prameny a prováděn další hloubkový výzkum.¹³ Etnografická komise se kromě toho měla ujmout přípravných prací jednoho široce pojatého projektu, který byl pracovně nazván „Kulturní atlas sudetských zemí“. Plánovaný atlas se měl stát „impozantním pomníkem německého kulturního výkonu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ a zároveň měl také představovat „velmi důležité východisko pro práci politického vedení“.¹⁴ Zamýšlený etnografický výzkum měl posléze vyústit do publikování díla, které by na 60 mapách dokumentovalo podíl německé kultury na formování „sudetských zemí“,¹⁵ jak již byly v tomto období německou stranou běžně nazývány české země.

Atlasový projekt, od počátku označovaný za „velmi nutný“ a dokonce za „nejdůležitější“ mezi všemi dalšími badatelskými záměry ústavu, se měl stát jeho hlavní „firemní vývěskou“. O významu, který mu byl připisován, mimo jiné vypovídá, že k jeho realizaci mělo být přistoupeno ve spolupráci s ostatními komisemi ústavu a dále s několika dalšími externími institucemi.¹⁶ Vůdčí osobnost plánovaných atlasových prací bezesporu představoval Bruno Schier, který byl zároveň jmenován vedoucím etnografické komise. Vrchlabský rodák Schier, který proslul zejména svými kulturně morfologickými výzkumy, v té době patřil mezi mezinárodně nejuznávanější sudetoněmecké etnografy. Již ve třicátých letech se mu podařilo dosáhnout profesorského místa v Říši, když byl jmenován profesorem na Lipské univerzitě.¹⁷ Mezi léty 1940 až 1945 působil navíc jako hostující profesor i na Slovenské univerzitě v Bratislavě, kde po nuceném odchodu českých učenců¹⁸ garantoval kontinuitu akademického vzdělávání v oboru etnografie. Zde také zformuloval první pracovní koncepci pro vytvoření slovenského etnografického atlasu, který byl publikován až o mnoho let později roku 1990.¹⁹

Své představy o novém směřování oboru za nových politických podmínek

13 SOKA Liberec, fond Písemná pozůstalost dr. Ericha Gieracha. Dodatky: Úřady, organizace a spolky 1924–1943, kar. č. 17.

14 Tamtéž.

15 JOSEFOVIČOVÁ, Milena: *Německé vědecké instituce v Liberci 1923–1945. Od vlastivědy k nacistickému „bádání o zemi a lidu“*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014, s. 21.

16 Jednalo se o instituty pražské univerzity a o říšskou nadaci „Nord- und Ostdeutsche Forschungsgemeinschaft“.

17 Na základě svého habilitačního spisu Schier obdržel roku 1934 hned tři nabídky na profesorské místo v zahraničí, a to na univerzitách ve Vratislavi, Vidni a v Lipsku. Srov. SCHIER, Bruno: *Lebenslauf*. In: *West-östliche Kulturverflechtungen in Mitteleuropa. Festgruß zum 80. Geburtstag von Bruno Schier*. Münster: Coppenrath Verlag, 1982, s. 10.

18 K působení českých učenců na bratislavské univerzitě srov. BEŇUŠKOVÁ, Zuzana – NÁDASKÁ, Katarína – JÁGEROVÁ, Margita: *Dejiny slovenskej etnológie v 20. storočí*. Nitra: Katedra etnológie a folklóristiky FF UKF, 2013, s. 14–28.

19 Podrobněji k působení B. Schiera na Slovensku srov. LOZOVIUK, Petr: Bruno Schier in der Slowakei. Ein vergessenes Kapitel der Wissenschaftsgeschichte. *Volkskunde in Sachsen* 16, 2004, s. 129–154.

Schier vyložil v přednášce, kterou přednesl 14. října 1940 u příležitosti zahájení činnosti Etnografické komise libereckého institutu. Atlasové aktivity Schier chápal jako příspěvek ke „kulturně politické práci období bojů“ (*Kampfzeit*)²⁰ a považoval je za „předběžné vyvrcholení a shrnující korunovací“ dosavadní etnografické práce v „sudetských zemích“.²¹ Podle Schierova názoru měla etnografie usilovat o zjištění „zvláštností“ (sudeto)německého lidu a specifík jeho kultury. Ty údajně lze „nejlépe odvodit z organických podoblastí lidového života“, které mají být strukturovány a zkoumány jako „souhrn věcných a duchovních životních projevů“.²² K tomuto již ze starší etnografické praxe známého postulátu byl však ještě doplněn požadavek, aby sudetoněmecký etnografický výzkum zahrnoval i „německými kulturními formami prostoupené vnitřní oblasti Čech a Moravy“. „Bez tohoto přístupu“, vyvozoval Schier, „je vědecké zpracování mnoha otázek naprosto nemožné“. Schier v tomto svém později publikovaném vystoupení explicitně formuloval postulát, aby sudetoněmecká etnografie usilovala o „prokázání úzkého propojení češství (*Tschechentum*) s německou kulturou“.²³ A právě na prezentaci českých zemí jakožto německé „kulturní půdy“ (Kulturboden) měl být zacílen „nutně potřebný“ atlasový projekt. Od jeho „názorných map“ se očekávalo, že „jasně prokáží, že německou kulturní půdu tvoří nejen celé Čechy a Morava, ale také to, že příslušníky českého národa je třeba z hlediska lidové kultury považovat za součást sousedních německých kmenů“.²⁴

Ačkoli byla realizace atlasového projektu označována za „nejnaléhavější úkol“, do října 1942 se nepodařilo zahájit ani přípravné práce.²⁵ I později byl sběr materiálu v terénu ztěžován celou řadou objektivních problémů, až nakonec v závěru roku 1944 zcela ustal. Kromě obecných obtíží všeho druhu způsobených válkou, zde hrála roli i celková finanční situace ústavu, která v žádném případě nebyla ideální.²⁶ Teoretická nápomoc pro plánovanou realizaci zamýšlené germanizace českého obyvatelstva se očekávala i od představitelů Slavistické komise, mezi jejichž řádné členy patřili přední sudetoněmečtí slavisté, kteří byli většinou profesně spojeni se slovanickým seminářem na pražské univerzitě. Mezi těmito vysokoškolskými pedagogy lze kupříkladu zmínit slavisty Eugena Rippla, Edmunda Schneeweise, Ferdinanda

20 Myšleno bylo období první Československé republiky. Srov. SOKA Liberec, fond Písemná pozůstalost dr. Ericha Gieracha. Dodatky: Úřady, organizace a spolky 1924–43, kar. č. 17.

21 SCHIER, Bruno: Von Stand und Aufgaben der sudetendeutschen Volkskunde. *Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung* 5, 1941, s. 371.

22 Tamtéž, s. 369.

23 Tamtéž, s. 371.

24 Tamtéž.

25 SOKA Liberec, fond Písemná pozůstalost dr. Ericha Gieracha. Dodatky: Úřady, organizace a spolky 1924–1943, kar. č. 17.

26 K finančním poměrům libereckého ústavu podrobněji srov. LOZOVIUK, Petr: *Interethnik im Wissenschaftsprozess. Deutschsprachige Volkskunde in Böhmen und ihre gesellschaftlichen Auswirkungen*, c. d., s. 255.

Liewehra, ale též etnosociologa Eugena Lemberga. Vedení této komise bylo ovšem přenecháno jabloneckému župnímu vedoucímu (Gauamtsleiter) Franzí Künzelovi, jehož zástupcem byl jmenován slavista a literární historik Konrad Bittner.²⁷

Ve spolupráci s dalšími pracovišti libereckého ústavu plánovali členové této komise provádět diverzně orientované výzkumy, které měly směřovat ke komparativnímu zkoumání slovanských národů s důrazem na české země. Zvláštní pozornost měla být věnována jazykovým, „rasovým“, historickým, folklórním a charakterovým aspektům české populace za účelem její strukturace na menší „kmenové“ jednotky, tedy s cílem „rozčlenění českého národa do jeho kmenových komponent“.²⁸ Kromě toho měly být – v duchu dobové ideologie – německo-slovanské vztahy prezentovány se zvláštním zřetelem na „západo-východní kulturní spádovost“ (westöstliche Kulturgefälle). Exemplárně měla být věnována zvláštní pozornost výzkumu dvou vybraných českých „kmenů“, západočeským Chodům a moravským Hanákům.²⁹

Vedle takto pojatého „slovanského výzkumu“ (slawenkundliche Forschung), který plánovali a částečně již i prováděli členové a spolupracovníci Slavistické komise, byla „německo-slovanským vztahům“ věnována pozornost, jak již bylo naznačeno výše, také v rámci komise etnografické. Při řešení těchto, ale i mnoha dalších výzkumných úkolů obě komise úzce spolupracovaly s Nadací Reinharda Heydricha, s níž byly v nejednom případě personálně provázány. Jednalo se zejména o výzkumy, které napomáhaly legitimizovat nacistický režim, jehož konečným záměrem v českých zemích bylo, řečeno slovy státního sekretáře říšského protektora Karla Hermanna Franka, „úplná germanizace prostoru a lidí“.³⁰ Národněsocialistické „ko-

27 SOKA Liberec, fond Písemná pozůstalost dr. Ericha Gieracha. Dodatky: Úřady, organizace a spolky 1924–1943, kar. č. 17.

28 Tamtéž.

29 Tamtéž. K činnosti komise podrobněji srov. JOSEFOVIČOVÁ, Milena: *Německé vědecké instituce v Liberci 1923–1945. Od vlastivědy k nacistickému „bádání o zemi a lidu“*, c. d., s. 18–19. K válečné reflexi českých „kmenů“ německou etnografií srov. LOZOVIUK, Petr: *Interethnik im Wissenschaftsprozess. Deutschsprachige Volkskunde in Böhmen und ihre gesellschaftlichen Auswirkungen*, c. d.; DRÁPALA, Daniel: *Badatelské přesahy německojazyčného národopisu českých zemí třicátých a čtyřicátých let 20. století*, c. d.

30 Citováno podle BUGGE, Peter: „Land und Volk“ – oder: Wo liegt Böhmen? *Geschichte und Gesellschaft* 28, 2002, č. 3, s. 422. K nacistickým plánům na řešení „české otázky“ dále srov. KÁRNÝ, Miroslav – MILOTOVÁ, Jaroslava – MORAVCOVÁ, Dagmar (eds.): *Anatomie okupační politiky hitlerovského Německa v „Protektorátu Čechy a Morava“*. *Dokumenty z období říšského protektora Konstantina von Neuratha*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1987; KÁRNÝ, Miroslav – MILOTOVÁ, Jaroslava (eds.): *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba, 1991; KRÁL, Václav – FREMUND, Karel (eds.): *Chtěli nás vyhubit. Dokumenty o nacistické vyhlazovací a germanizační politice v českých zemích v letech 2. světové války*. Praha: Naše vojsko, 1961; BRANDES, Detlef: *Die Tschechen unter deutschem Protektorat. Teil 1. Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren bis Heydrichs Tod (1939–1942)*. München – Wien: R. Oldenbourg Verlag, 1969; BRANDES, Detlef: *Die Tschechen unter deutschem Protektorat. Teil 2. Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren von Heydrichs Tod bis zum Prager Aufstand (1942–1945)*. München – Wien:

nečné řešení“ „českého problému“ (Tschechenproblem) se mělo na příkaz zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha odvíjet od vypracování „seznamu rasově-etnických vztahů“ (Bestandaufnahme der rassisch-völkischen Beziehungen),³¹ čímž mělo být zjištěno, kolik osob je způsobilých poněmčení.³²

Hodnocení česko-německé koexistence dobovou německojazyčnou etnografií

Kromě „rasové afinity“ Čechů a českých Němců, která ovšem stála hlavně v popředí zájmu „sociální antropologie“, se sudetoněmečtí etnografové dále věnovali otázce, do jaké míry vykazují příslušníci českého národa „kulturně-civilizační“ shody se svými německými sousedy. Východisko pro tento způsob uvažování představovaly některé starší axiomy českoněmecké etnografie (Volksforschung), které měly být v průběhu války dále rozpracovány a teoreticky ukotveny. Na německé straně byla od 19. století kupříkladu připisována zvláštní důležitost argumentu, že „německost“ (Deutschtum) je v Čechách hluboko zakořeněna.³³ Nalezení „objektivního“ důkazu německé kulturní původnosti by mělo pro další politickou argumentaci mimořádný význam, neboť by to umožnilo postavit plánovanou germanizaci Čechů na roveň s tzv. regermanizací a tím ji alespoň částečně legitimizovat. K dosažení takto pojímaného „konečného řešení“ německé politiky v Protektorátě mělo být v oblasti etnograficky orientovaných výzkumů přispěno prostřednictvím tematizace několika navzájem propojených problémových okruhů.

V popředí zájmu bezesporu stál výzkum „etnických procesů“ (Umvolkungsvorgänge), v jehož rámci zaujímala významné postavení demarkace „zaniklého němectví“ (untergegangenes Deutschtum), která se měla stát východiskem pro plánovanou regermanizaci osob, které budou označeny za osoby německého původu (deutschstämmig). Další oblast etnických studií představoval výzkum tzv. českých

R. Oldenbourg Verlag, 1975; BRANDES, Detlef: *Germanizovat a vysídlit. Nacistická národnostní politika v českých zemích*. Praha: Prostor, 2015; MASTNY, Vojtech: *The Czechs under Nazi Rule. The Failure of National Resistance, 1939–1942*. New York – London: Columbia University Press, 1971; KURAL, Václav: *Místo společnosti – Konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938–1945)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994; NĚMEC, Petr: Die Lage der deutschen Nationalität im Protektorat Böhmen und Mähren unter dem Aspekt der „Eindeutschung“ dieses Gebiets. *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder* 32, 1991, č. 1, s. 39–59; SCHALLER, Helmut: *Der Nationalsozialismus und die slawische Welt*. Regensburg: Friedrich Pustet Verlag, 2002; WIEDEMANN, Andreas: *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung in Prag (1942–1945)*. Dresden: Hannah-Arendt-Institut für Totalitarismusforschung e.V., 2000.

31 Srov. Heydrichův projev k vedoucím činitelům okupačních úřadů v Protektorátu shromážděným v Praze v Černinském paláci. Viz KÁRNÝ, Miroslav – MILOTOVÁ, Jaroslava (eds.): *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*, c. d., s. 98–113.

32 Rasovému bádání v českých zemích válečného období je věnována pečlivá studie NOVOTNÝ, René: *Obráz Čechů v německé rasové nauce a nacistické rasové ideologii*. *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 167–219.

33 KREBS, Hans – LEHMANN, Emil: *Sudetendeutsche Landeskunde*. Kiel: Arndt-Verlag, 1992, s. 156.

kmenových území (Stammlandschaften), jenž měl poskytnout důkazy o tom, že „existují přirozené kmenové a prostorové rozdíly v českém národním těle“³⁴ a zároveň, že tyto české „kmeny“ údajně vykazují podobnosti se sousedními „kmeny“ německými.³⁵ Tento postup současně umožňoval označit české (kmenové) oblasti za „předpolí“ sousedních německých „kmenů“. Je zřejmé, že rozčlenění českojazyčného území (Tschechenland) podle kulturních a prostorových aspektů mělo v konečném důsledku napomoci snadnější germanizaci.³⁶

Významné místo zaujímal i studium „rasové“ příbuznosti Čechů a Němců z pozice tzv. „výzkumu míšení krve“ (Blutvermischungsforschung). V jeho kontextu nešlo výhradně o antropometrická šetření, ale také o sledování otázky, do jaké míry lze vysledovat přímý vztah mezi přítomností „pozitivních charakterových vlastností“ a „množstvím německé krve“ ve studované slovanské populaci. Ke zdánlivě tradičním etnografickým námětům patřila reflexe české „lidové kultury“, avšak s tím dodatkem, že její již nezakrývaný záměr spočíval v prokázání západovýchodního směru toku „kulturních proudů“ (Kulturströmungen). V podtextu této tematizace bylo možné rozpoznat tendenci interpretovat Čechy jako výhradní příjemce západních (tedy německých) kulturních hodnot, což umožňovalo označit všechny kulturní výdobytky českojazyčné populace za výpůjčky od německých sousedů, resp. za lokálně ozvláštěné prvky německé kultury.

Takovéto traktování českých kulturních reálií umožňovalo tehdejší německé etnografii interpretovat Čechy jako etnickou skupinu, která nedisponovala autonomní kulturou, a tudíž sídlila na německé „kulturní půdě“.³⁷ Důraz na germánské kořeny slovanské lidové kultury v sobě ovšem obsahoval důležitý aspekt, který, jak se zdá, bezezbytku nezapadal do konceptu představ ortodoxních nacistů o novém uspořádání střední Evropy. Implicitně, ale jednoznačně byl formulován v jedné, jinak velmi ideologické, práci českoněmeckého etnografa Josefa Haniky: „*Malý český národ nemůže žít v izolaci, je závislý na svých velkých německých sousedech. Může se ale vykázat i vlastními hodnotami, které mohou být užitečné pro jeho velkého souseda*“.³⁸ Kromě dalekosáhlých ústupků nacionálně socialistické ideologii dospěl výzkum „etnické povahy“ (völkische Wesensart), prováděný v rámci sudetoněmecké etnografie,

34 LEMBERG, Eugen: Tschechische Stammlandschaften in Böhmen. *Mitteldeutsche Blätter für Volkskunde* 13, 1938, s. 200.

35 Tamtéž, s. 204.

36 K problematice posilování „regionalistických tendencí“ českého národa srov. WIEDEMANN, Andreas: *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung in Prag (1942–1945)*, c. d., s. 21.

37 Jako varianta (či varianty) kultury německé byla kultura slovanských obyvatel českých zemí vykládána některými sudetoněmeckými etnografy již v meziválečném období, srov. LEHMANN, Emil: Die Sudetendeutschen. In: Wähler, Martin (ed.): *Der deutsche Volkscharakter. Eine Wesenskunde der deutschen Volksstämme und Volksschläge*. Jena: Eugen Diederichs Verlag, 1937, s. 440–450.

38 HANIKA, Josef: Volkskundliche Erforschung völkischer Wesensart. *Deutsche Volksforschung in Böhmen und Mähren* 3, 1944, č. 6, s. 327.

mimo jiné k závěru, že oba národy žijící v českých zemích sdílejí jednotné kulturní dědictví. Z tohoto důvodu lze Čechy prohlásit za Němcům kulturně příbuznou etnickou skupinu, která „patří“ do střední Evropy. Ani z „biologického“ hlediska není podle těchto hlasů možné mezi Němci a Čechy mluvit o výrazných rozdílech. Určité prokazatelné distinkce lze sice diagnostikovat i mezi příslušníky těchto dvou národů, ty však vykazují, jak tvrdil další sudetoněmecký etnolog a antropolog Karl Valentin Müller, obdobný charakter, jako rozdíly vysledovatelné mezi různými německými skupinami – kupříkladu mezi Němci z jižního a severního Německa.³⁹

Důvod tohoto stavu byl spatřován v etnických procesech posledních dvou staletí. Díky nim Češi údajně vykazovali ve svém „etnickém těle“ (Volkskörper) vysoký podíl německosti, takže asi o polovině všech Čechů bylo prohlašováno, že jsou, dobovou terminologií vyjádřeno, „německé krve“.⁴⁰ Výsledek tohoto „pokrevního míšení“ obou národů spočíval v jazykové čechizaci Němců a v kulturní germanizaci Čechů. Toto „etnické promíšení“ (Volksmischung) se konec konců projevilo též v tom, že Češi si přisvojili německé vlastnosti a kulturní dovednosti. Výsledek těchto asimilačních procesů lze prý pozorovat také ve fyzické povaze českých Slovanů: „rasové“, stejně jako „duchovní“, rozdíly mezi Čechy a sudetskými Němci jsou proto irelevantní⁴¹ a oba národy je tudíž možné považovat za velmi spřízněné.⁴²

Takovéto hodnocení česko-německé koexistence ovšem nekorespondovalo s názory oněch učenců, kteří byli přesvědčeni o existenci „silného rasového rozdílu“ mezi Němci a Čechy. Polemika sudetoněmeckých badatelů s těmito – především z Říše přicházejícími názory – napomohla střízlivějšímu pohledu na kulturní a „rasové“ vztahy mezi Čechy a Němci.⁴³ Následně začali být Češi považováni za výjimku mezi slovanskými národy, neboť se připouštělo, že „přiliv německé krve“ (Blutzuströme) přispěl v důsledku dlouhotrvajících migračních procesů k tomu, že se Češi, s Němci již tak v podstatě kulturně identičtí, stali Němcům „rasově příbuznou skupinou“.⁴⁴

Politický rozměr takovýchto a podobných závěrů je ovšem taktéž zřejmý. Dobová etnografická bádání Müllera, Haniky a dalších sudetoněmeckých etnografů se totiž nezastavila u jakoby nevinného diagnostikování „přirozených rasových znaků“ Čechů, nýbrž programově směřovala ke stanovení jejich „schopnosti poněmčení“ (Eindeutschungsfähigkeit). Pregnantně vyjádřeno, hlavní úkol, jehož splnění

39 MÜLLER, Karl Valentin: Die Bedeutung des deutschen Blutes im Tschechentum I a II. *Archiv für Bevölkerungswissenschaft und Bevölkerungspolitik* 9, 1939, s. 395. K problematice antropometrických výzkumů válečného období srov. též NOVOTNÝ, René: *Obraz Čechů v německé rasové nauce a nacistické rasové ideologii*, c. d.

40 MÜLLER, Karl Valentin: Die Bedeutung des deutschen Blutes im Tschechentum, c. d., s. 345.

41 Tamtéž, s. 394.

42 Tamtéž, s. 402.

43 Srov. tamtéž, s. 394.

44 BEYER, Hans Joachim: Rassische Kräfte in der Umvolkung. *Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung* 6, 1942, s. 4.

od etnografie očekávala okupační politika Třetí říše, spočíval ve stanovení míry, „německé krve“, kterou je „díky chybám německých dějin“ možné určit v „této cizí národnosti (tj. v Čechách)“.⁴⁵ To vše za účelem co nejsnazší germanizace českomoravského prostoru. K tomuto výsledku – za účelem podpoření nacionálně-politických nároků nacistického režimu – ve skutečnosti směřovaly mnohé, ne-li veškeré, v Protektorátu realizované etnografické projekty německojazyčných etnických studií.⁴⁶ Je svým způsobem paradoxní, že jimi dosažené výsledky, byť v mnohém mající pouze dílčí charakter, vedly k formulování politicky nekonformních stanovisek. Ony nemnohé ještě v období války zformulované teze ohledně „rasové“ a kulturní spřízněnosti obou národů obývajících české země, totiž ne vždy korespondovaly s představami říšskoněmeckých národněsocialistických plánovačů o podobě „nové Evropy“. Podle předběžně zformulovaných záměrů zastánců „konečného“ řešení „české otázky“ byla pro oblast Protektorátu zamýšlena úplná a definitivní germanizace, v jejímž rámci bylo s další přítomností domorodého slovanského obyvatelstva v tomto prostoru počítáno jen ve velmi omezené míře.⁴⁷

Závěrečné poznámky

Na závěr lze předběžně shrnout, že většina sudetoněmeckých etnografů podporovala tehdejší režim přinejmenším v tom smyslu, že byla ochotna se angažovat v ideologicky předpojatých projektech.⁴⁸ Od etnografických výzkumů se očekávalo, že budou přímo či nepřímo napomáhat při mocenském řešení etnické „reorganizace“ střední a východní Evropy. Na druhou stranu je třeba přiznat, že etnografové nebyli ani v předchozích obdobích imunní před pokušením nabízet své odborné znalosti stávajícím ideologickým doktrínám a představitelům politické moci. Toto konstatování, byť v různé míře a za odlišných okolností, platí jak pro předválečnou sudetoněmeckou, tak i českou etnografii. Je dějinným paradoxem, že otázka antropologické a kulturní spřízněnosti mezi oběma etnickými skupinami obývajícími české země byla se vši vážností nastolena až za válečného období, tedy v době zesíleného politického a ideologického tlaku na vědeckou činnost. Sudetoněmečtí etnografové projevíli o své české sousedy zájem až pod tímto vnějším tlakem, v době, kdy se již nebylo možné dopracovat hodnotově neutrální reflexe sledovaných otázek.

45 HIMMLER, Heinrich: Niederschrift über die Behandlung der Fremdvölkischen im Osten vom 15. Mai 1940. Einige Gedanken über die Behandlung der Fremdvölkischen im Osten. In: Reinhard Kühnl (ed.): *Der deutsche Faschismus in Quellen und Dokumenten*. Köln 1978.

46 BEYER, Hans Joachim: Rassistische Kräfte in der Umvolkung, c. d., s. 4.

47 Srov. Heydrichův projev k vedoucím činitelům okupačních úřadů v Protektorátu v Černínském paláci. Viz KÁRNÝ, Miroslav – MILOTOVÁ, Jaroslava (eds.): *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*, c. d., s. 98–113.

48 Existovaly ovšem i výjimky, jakou kupříkladu představoval druhý ordinarius německé etnografie na pražské Německé univerzitě Gustav Jungbauer, který však zemřel již v říjnu roku 1942.

Prameny

Státní okresní archiv Liberec, fond Písemná pozůstalost dr. Ericha Gieracha.
Dodatky: Úřady, organizace a spolky 1924–1943, kar. č. 17.

Literatura

- BEŇUŠKOVÁ, Zuzana – NÁDASKÁ, Katarína – JÁGEROVÁ, Margita: *Dejiny slovenskej etnológie v 20. storočí*. Nitra: Katedra etnológie a folkloristiky FF UKF, 2013.
- BEYER, Hans Joachim: Rassische Kräfte in der Umvolkung. *Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung* 6, 1942, s. 1–16.
- BRANDES, Detlef: *Die Tschechen unter deutschem Protektorat. Teil 1. Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren bis Heydrichs Tod (1939–1942)*. München – Wien: R. Oldenbourg Verlag, 1969.
- BRANDES, Detlef: *Die Tschechen unter deutschem Protektorat. Teil 2. Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren von Heydrichs Tod bis zum Prager Aufstand (1942–1945)*. München – Wien: R. Oldenbourg Verlag, 1975.
- BRANDES, Detlef: *Germanizovat a vysídlit. Nacistická národnostní politika v českých zemích*. Praha: Prostor, 2015.
- BUGGE, Peter: „Land und Volk“ – oder: Wo liegt Böhmen? *Geschichte und Gesellschaft* 28, 2002, č. 3, s. 404–434.
- FRODL, Friedrich: Volkskunde in deutsch-tschechischer Nachbarschaft. *Mährisch-Schlesische Heimat* 7, 1962, s. 218–234.
- DRÁPALA, Daniel: Badatelské přesahy německojazyčného národopisu českých zemí třicátých a čtyřicátých let 20. století. *Národopisný věstník* 37 (79), 2020, č. 1, s. 5–29.
- HANIKA, Josef: Volkskundliche Erforschung völkischer Wesensart. *Deutsche Volksforschung in Böhmen und Mähren* 3, 1944, č. 6, s. 313–331.
- HIMMLER, Heinrich: Niederschrift über die Behandlung der Fremdvölkischen im Osten vom 15. Mai 1940. Einige Gedanken über die Behandlung der Fremdvölkischen im Osten. In: Reinhard Kühnl (ed.): *Der deutsche Faschismus in Quellen und Dokumenten*. Köln 1978. Dostupné z: <http://www.ns-archiv.de/krieg/untermenschen/fremdvolk.shtml> (cit. 9. 11. 2010).
- JOSEFOVIČOVÁ, Milena: *Německé vědecké instituce v Liberci 1923–1945. Od vlastivědy k nacistickému „bádání o zemi a lidu“*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014.
- KÁRNÝ, Miroslav – MILOTOVÁ, Jaroslava – MORAVCOVÁ, Dagmar (eds.): *Anatomie okupační politiky hitlerovského Německa v „Protektorátu Čechy a Morava“*. Dokumenty z období říšského protektora Konstantina von Neuratha. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1987.

- KÁRNÝ, Miroslav – MILOTOVÁ, Jaroslava (eds.): *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba, 1991.
- KRÁL, Václav – FREMUND, Karel (eds.): *Chtěli nás vyhubit. Dokumenty o nacistické vyhlazovací a germanizační politice v českých zemích v letech 2. světové války*. Praha: Naše vojsko, 1961.
- KREBS, Hans – LEHMANN, Emil: *Sudetendeutsche Landeskunde*. Kiel: Arndt-Verlag, 1992.
- KURAL, Václav: *Místo společenství – Konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938–1945)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1994.
- LEHMANN, Emil: Die Sudetendeutschen. In: Wähler, Martin (ed.): *Der deutsche Volkscharakter. Eine Wesenskunde der deutschen Volksstämme und Volksschläge*. Jena: Eugen Diederichs Verlag, 1937, s. 440–450.
- LEMBERG, Eugen: Tschechische Stammlandschaften in Böhmen. *Mitteldeutsche Blätter für Volkskunde* 13, 1938, s. 199–205.
- LOZOVIUK, Petr: Bruno Schier in der Slowakei. Ein vergessenes Kapitel der Wissenschaftsgeschichte. *Volkskunde in Sachsen* 16, 2004, s. 129–154.
- LOZOVIUK, Petr: *Interethnik im Wissenschaftsprozess. Deutschsprachige Volkskunde in Böhmen und ihre gesellschaftlichen Auswirkungen*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2008.
- MASTNY, Vojtech: *The Czechs under Nazi Rule. The Failure of National Resistance, 1939–1942*. New York – London: Columbia University Press, 1971.
- MÍŠKOVÁ, Alena: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*. Praha: Karolinum, 2002.
- MÜLLER, Karl Valentin: Die Bedeutung des deutschen Blutes im Tschechentum I a II. *Archiv für Bevölkerungswissenschaft und Bevölkerungspolitik* 9, 1939, s. 325–358, 385–404.
- MÜLLER, Karl Valentin: Volksbiologische Beziehungen zwischen Tschechen und Deutschen. In: Preidel, Helmut (ed.): *Die Deutschen in Böhmen und Mähren. Ein historischer Rückblick*. Gräfelfing: Gans Verlag, 1950, s. 291–303.
- NĚMEC, Jiří: Pražská věda mezi Alfredem Rosenbergem a Reinhardem Heydrichem. K prehistorii Říšské nadace Reinharda Heydricha pro vědecká bádání v Praze. *Studia Historica Brunensia* 58, 2011, č. 2, s. 85–105.
- NĚMEC, Petr: Die Lage der deutschen Nationalität im Protektorat Böhmen und Mähren unter dem Aspekt der „Eindeutschung“ dieses Gebiets. *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder* 32, 1991, č. 1, s. 39–59.
- NOVOTNÝ, René: Obraz Čechů v německé rasové nauce a nacistické rasové ideologii. *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 167–219.
- PRACOVNÍCI Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity: Glosy k některým tezím v textu Blanky Soukupové K problematice

- využívání a funkcí obrazu venkova, lidu, lidové kultury a národopisu během II. světové války. *Národopisný věstník* 33 (75), 2016, č. 1, s. 98–112.
- ROTH, Karl Heinz: Heydrichs Professor. Historiographie des „Volkstums“ und der Massenvernichtungen: Der Fall Hans Joachim Beyer. In: Schöttler, Peter (ed.): *Geschichtsschreibung als Legitimationswissenschaft 1918–1945*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1997, s. 262–342.
- SCHALLER, Helmut: *Der Nationalsozialismus und die slawische Welt*. Regensburg: Friedrich Pustet Verlag, 2002.
- SCHIER, Bruno: *Hauslandschaften und Kulturbewegungen im östlichen Mitteleuropa*. Reichenberg: Verlag Franz Kraus, 1932.
- SCHIER, Bruno: Lebenslauf. In: *West-östliche Kulturverflechtungen in Mitteleuropa. Festgruß zum 80. Geburtstag von Bruno Schier*. Münster: Coppenrath Verlag, 1982, s. 9–10.
- SCHIER, Bruno: Von Stand und Aufgaben der sudetendeutschen Volkskunde. *Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung* 5, 1941, s. 368–371.
- SOUKUPOVÁ, Blanka: Protektorátní národopisné slavnosti, Národopisná Morava, Antonín Václavík a (ne)schopnost kritické reflexe klíčového úseku dějin našeho oboru (Dodatek k předčasně ukončené diskuzi v Národopisném věstníku). In: Soukupová, Blanka – Godula-Weclawowicz, Róza – Karpińska, Grażyna Ewa a kol.: *Národy – Města – Lidé – Slavnosti*. Urbánní studie 13. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2018, s. 43–81.
- SOUKUPOVÁ, Blanka: Způsoby využití a význam tzv. lidové kultury v české společnosti v Protektorátu Čechy a Morava. In: Malý, Ivan a kol.: *Společnost a kultura v Českých zemích 1939–1949*. Praha: Národní muzeum, 2013, s. 289–290.
- SOUKUPOVÁ, Blanka: Antisemitismus krojovaných kolaborantů v kontextech protektorátní mytologie a propagandy. K aktivitě Národopisné Moravy. In: Pálka, Petr (ed.): *Židé a Morava XX*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 2014, s. 132–144.
- SOUKUPOVÁ, Blanka: K problematice využívání a funkcí obrazu venkova, lidu, lidové kultury a národopisu během II. světové války. *Národopisný věstník* XXXIII (75), 2016, č. 1, s. 75–97.
- ŠISLER, Stanislav: Vznik a formování nacistického „slovanského bádání“ v Praze v letech 1940–1943. *Český lid* 78, 1991, č. 4, s. 261–271.
- ŠISLER, Stanislav: Podíl německých studentů na národnostních výzkumech v období nacistické okupace. *Český lid* 71, 1984, č. 2, s. 102–103.
- ŠISLER, Stanislav: Německá kolonizace českých zemí v letech 1941–1942. *Český lid*, 71, 1984, č. 4, s. 216–223.
- WEGER, Tobias: Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung Reichenberg. In: Haar, Ingo – Fahlbusch, Michael (eds.): *Handbuch der*

-
- völkischen Wissenschaften. Personen – Institutionen – Forschungsprogramme – Stiftungen*. München: De Gruyter Saur, 2008, s. 683–688.
- WIEDEMANN, Andreas: *Die Reinhard-Heydrich-Stiftung in Prag (1942–1945)*. Dresden: Hannah-Arendt-Institut für Totalitarismusforschung e.V., 2000.
- WOITSCHOVÁ, Klára: „Národopisné oddělení jest chloubou našeho Muzea“. *Cesty muzejního národopisu v letech 1918–1938*. *Český lid* 105, 2018, č. 3, s. 285–324.

Summary

“Slavic Research” and Ethnography in the Protectorate of Bohemia and Moravia

The history of Czech ethnography in the period of occupation is one of the long-time ignored topics. This chapter in the discipline’s history has aroused the researchers’ interest only recently. Yet still the idea prevails that the closure of Czech universities was equal to the decline of all ethnographic activities in the Czech lands. This statement is valid only to a limited degree, and if we include activities of Czech-German colleagues in the domestic ethnographic tradition, then this image radically changes. The submitted study aims to point out the fact that the German-language variant of the discipline, but under diverse period names and in combination with other disciplines, experienced research and institutional growth. It developed in reformed and newly founded institutions. However, the flourishing of ethnographic departments and the growth of discipline’s prestige was redeemed by its strong ideologization and political instrumentalization. In the context of several particular research projects, the text pays special attention to the Sudeten-German Institute for the Research into Country and Folk with the seat in Liberec.

Key words

History of ethnography – Protectorate of Bohemia and Moravia – Germanisation of the Czech lands